

reddet den igangværende statsopløsning fra at blive total. Hvor uafhængige fyrstelensmændene end gjorde sig, opretholdt lenseden dog deres ideelle tilknytning til kongen og dermed forestillingen om statens enhed, og de feudale rammer var elastiske nok til, at man sidenhen fandt former, først i England og siden i Frankrig, der tillod dannelsen af en stærk og centraliseret stat, hvor feudalvæsenet blev et instrument for den voksende kongemagt. — Iøvrigt er Ganshofs fremstilling behagelig fri for polemik og plæderen for personlige synspunkter, men der ligger en klar opfattelse bag hans konkrete og analytiske fremlæggelse af et stort og vel udvalgt kildemateriale; de talrige citater illustrerer paa ypperlig maade feudalismens mange faser og afskygninger, idet hovedvægten dog er lagt paa feudalismens kærneomraade, landet mellem Loire og Rhinen.

Det er lykkedes Ganshof med sin lille stofmættede bog paany at fremstille feudalismen som et system af retlige institutioner og politiske normer, der afbalancerer Marc Blochs fremstilling af den som samfundstype.

Aksel E. Christensen.

Rijks Geschiedkundige Publicatiën.

Nederlandsk statsligt udgiverarbejde gennem et halvt århundrede.

Nederlandske historikere har i generationer været kendt som flittige og dygtige udgivere. Bedst kendt her i landet er vel de lange rækker af kildepublikationer, som igennem mere end et århundrede er blevet udsendt af det historiske selskab i Utrecht (Historisch Genootschap te Utrecht: *Kronijk* 1846—75, *Berigten* 1846—63, *Codex Diplomaticus* 1848—63, *Bijdragen en Mededelingen* 1878 ff samt *Werken, Nieuwe serie* 1863—99 og *Werken, Derde serie* 1894 ff, jfr. fortegnelserne over de forskellige rækker og deres indhold og de udførlige indholdsfortegnelser og medarbejderregistre til bd. I—LX af *Bijdragen en Mededelingen* trykt som tillæg til disses bd. LXI (1940)). Af disse udgaver har nemlig flere direkte interesse for Dansk historie. Det gælder f. ex. udgaven af Gaspar van Vosbergens indberetning om sin ambassade til de Nordiske konger og den Nedersaxiske kreds i 1625 (*Werken, Nieuwe serie* 9; 1867), R. Fruin, G. W. Kernkamp & N. Japikse's udgave af Johan de Witts korrespondance (*Werken*, 3. ser. 18, 25, 31, 33, 42, 44; 1906—22) og den Danske arkivar G. L. Groves udgave af admiralerne Van Wassenaer-Obdam og De Ruyter's journaler fra

deres flådeexpeditioner til Danske farvande 1658—60 (Werken, 3. ser. 23; 1907). Også enkelte aktstykker fra Danske arkiver findes trykt her, således Theodorus Rodenburgs forslag om overførelse af forskellige industrier fra Nederlandene til Danmark 1621, udgivet af G. W. Kernkamp i Bijdragen en Mededelingen XXIII (1902).

Trods Utrecht-selskabets omfattende virksomhed mente man dog omkring århundredskiftet, at indsatsen for udgivelse af kilder til Nederlandenes historie ikke var tilstrækkelig. I 1902 besluttedes det derfor, at staten skulde træde aktivt ind i udgivelsesarbejdet. Til at lede det på statens vegne nedsattes en kommission — *Commissie van Advies voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën* — hvori flere af Hollands dengang kendteste historikere fik sæde bl.a. P. J. Blok, G. W. Kernkamp og S. Muller.

Denne kommission gik grundigt til værks og kastede sig strax ud i arbejdet med at opstille en fuldstændig plan for den kommende virksomhed. Den gjorde det på den måde, at den gennemgik hele den Nederlandske historie fra de ældste tider og på en lang række områder inden for hver tidsalder påpegede de mangler i den historiske viden, der burde afhjælpes ved kildepublikationer. Dette udførlige arbejdsprogram tryktes i 1904 under titlen: *Overzicht van de door bronnenpublicatie aan te vullen leemten der Nederlandsche Geschiedkennis*. Det omfattede 62 forskellige områder, inden for hvilke der foresloges een eller flere udgaver, enten hele serier eller snævrere afgrænsede publikationer. Hovedparten af de foreslåede opgaver lå inden for den Nederlandske republiks tidsperiode, altså fra slutningen af det 16. århundrede til 1795. Det gjaldt ikke mindre end 42 af dem, mens kun een lå efter 1795, og resten dækkede de ældste tider, middelalderen og det 16. århundrede. Emneudvalget var, når man tager den daværende historieforsknings overvejende interesse for den politiske historie i betragtning, bemærkelsesværdig alsidigt. Materiale til den politiske historie i videre forstand var ganske vist rigt repræsenteret blandt forslagene, men ved siden af dette finder man en hel række forslag om udgaver til belysning af det Nederlandske næringslivs udvikling, navnlig handelen, der har spillet en så fremtrædende rolle i landenes historie. Også kirke- og lærdomshistorien var repræsenteret, og der var endog nogle forslag, der nærmest må falde ind under kulturhistorien i snævrere betydning.

Et bevis på programmets alsidighed og grundighed kan man finde i det forhold, at langt hovedparten af de hidtil fremkomne RGP-publikationer falder inden for de opgaver, som oversigten af 1904 skitserede.

Der var med denne oversigt lagt en solid grund for det fremtidige arbejde, men på den anden side var arbejdsprogrammet gjort så stort, at det fra begyndelsen måtte være tvivlsomt, om det nogensinde vilde blive gennemført i sin helhed; i hvert fald var der arbejde til flere menneskealdr.

Udviklingen har da også formet sig således, at den arbejdskraft og de pengemidler, der har stået til rådighed, kun har været tilstrækkelige til at bringe en mindre del af de påtænkte opgaver til udførelse. Kriseårene i 1930'erne nedsatte tempoet, og i 1936 ændredes hele grundlaget for virksomheden ved, at kommissionen simpelthen ophævedes. Arbejdet ophørte ikke dermed, idet dens kontor vedblev at bestå og overtog ledelsen af det; men mangelen af en alsidig videnskabelig ledelse måtte naturligvis medføre en stærkere afhængighed af de eengang fastlagte retningslinier og vanskeliggøre deres revision i overensstemmelse med de indhøstede erfaringer og historieforskningens ændrede synsmåder.

Da man efter den næsten fuldstændige indstilling af arbejdet, som den anden verdenskrigs sidste år havde medført, stod over for atter at skulle intensivere det, blev den første opgave derfor at få kommissionen genoprettet. Det skete i 1948. Den skulde nu som før være rådgivende for ministeren for undervisning, kunst og videnskab ved udgivelsesarbejdet, men dens opgaver blev dog udvidet noget i forhold til tidligere, idet den tillige skulde være rådgivende organ ved bestræbelserne for at fremme og koordinere den Nederlandske nationale historieforskning og historieskrivning. I overensstemmelse med denne bredere arbejdsopgave ændredes navnet til *Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis*. Til medlemmer udpegedes en række af landets kendteste historikere bl.a. rigsarkivaren Graswinckel og professorerne Geyl, Posthumus, Sneller (død 1950) og Van Winter.

Den genskabte kommissions første opgave blev at foretage en revision og udbygning af programmet af 1904 ud fra de vundne erfaringer og ændrede synsmåder. Denne opgave løstes gennem vedtagelsen af ikke mindre end tre arbejdsprogrammer. Først udarbejdedes efter ønske af ministeriet en plan på grundlag af 1904-oversigten, idet man her søgte at koncentrere sig om de opgaver, som var praktisk gennemførlige inden for en overskuelig tid. Planen, der forelå i 1949, blev dermed mere begrænset af omfang end den gamle, men opstillede dog en række nye opgaver, navnlig for det 19. og 20. århundrede, som i den gamle oversigt var næsten helt forbigået. Da denne reviderede plan efter en nutidig synsmåde stadig kunde synes at lægge for stærk vægt på den politiske historie, besluttede man at udarbejde endnu to programmer, nemlig et for

den økonomiske og sociale historie og et for kulturhistorien. De forelå i 1950 og 1951. Disse tre planer har kommissionen nu forelagt for offentligheden i publikationen *Drie rapporten over de uitgave van bronnen voor de Nederlandse Geschiedenis* ('s-Gravenhage, 1952, 57 sider). Foruden planerne aftrykkes her instruxen for kommissionen og de almindelige regler, som den har fastsat for udarbejdelsen af kildeudgaver.

Mens denne publikation vender sig mod det fremtidige arbejde, sammenfatter en anden det arbejde, der er gjort i årene 1938—51. Man har nemlig genoptaget den i 1930'erne afbrudte trykning af årsberetninger og i *Jaarverslagen van het Bureau voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën en van de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis over 1938—1951* ('s-Gravenhage, 1952, 47 sider) givet en samlet skildring af virksomheden i perioden siden den ældre kommissions ophævelse. Denne beretning omfatter også en fuldstændig liste over de indtil 1951 besørgede udgaver, i alt 92 numre i den såkaldt »store« serie og 32 i den »lille«.

Allerede en flygtig gennemgang af disse udgaver vil vise væsentlige forskelle i selve grundprincipperne i Hollandsk og Dansk udgivelsesarbejde. Medens vi herhjemme — det gælder både Rigsarkivet og de forskellige udgivelseskaber — som regel har foretrukket at udgive bestemte kilderækker i deres arkivalske helhed og enhed, f. ex. sluttede områder som *Kancelliets Brevbøger*, *Inkvissionskommissionens Papirer* eller *Danmark-Norges Traktater*, har Hollænderne som oftest i højere grad lagt deres udgaver an på at belyse saglige enkeltforhold og til det formål hentet kildestof fra alle sider og bragt det sammen i RGP-rækkernes bind. Som eksempler på denne metode kan nævnes udgaverne af kilder om den Nederlandske Middelhavshandel, tekstilindustrien i Leiden eller den kendte statsmand Johan van Oldenbarnevelt. Forskellen er naturligvis ikke ganske skarp, idet vi jo også kan pege på udgaver af sammenbragte kilder samlet om bestemte emner, mens RGP-rækkerne på den anden side viser eksempler på udgaver af arkivhelheder uden emnemæssig enhed — man kan navnlig nævne den lange række af bind med Generalstaternes resolutioner, selv om emneinteressen også her kommer frem ved en saglig gruppering af stoffet i stedet for originalernes kronologiske — men alt i alt er det dog en af de mest iøjnefaldende forskelle mellem Dansk syn på udgivelsesarbejdets grundlag og det, der kommer frem i RGP-udgaverne, at mens vi har været mest tilbøjelige til at lægge vægten på stoffets enhed, har Hollænderne nok så meget lagt den på emnets. Det skal ikke forsøges at dømme de to metoder imellem. De kan hver for sig have deres fordele, og mangelen på »rene linier« i

begge lande viser vel, at deres anvendelse naturligt må skifte med de enkelte opgaver. Måske har det gennemgående langt fyldigere bevarede Nederlandske materiale fristet til i højere grad at benytte den selektive metode, måske har det heller ikke været uden indflydelse, at mens udgivelsesarbejdet herhjemme i stor udstrækning er foretaget af arkivernes historikere, er RGP-udgaverne mere præget af universiteternes.

I øvrigt er udgavernes kvalitet gennemgående fortrinlig. I det ydre fremtræder de i statelig form og trykt på holdbart papir. Benyttelsen af de udgivne tekster lettes ved tilstrækkelige indledninger, noter og registre.

Til slut skal eksempelvis nævnes nogle af de vigtigste enkeltudgaver. Det mest udprægede eksempel på den selektive metode giver den først påbegyndte og hidtil største udgave, H. T. Colenbranders samling af aktstykker til belysning af Nederlandenes almindelige historie 1795—1840 (*Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland 1795—1840*), der er kommet i ikke mindre end 22 store bind i årene 1905—22. Omfanget af dette arbejde er imponerende, men det må dog forekomme at være af tvivlsom værdi at aftrykke udvalgte aktstykker inden for et så stort sag- og tidsområde, idet udvalget uundgåeligt må få præg af utilstrækkelighed og vilkårlighed under påvirkning af udgiverens personlige synspunkter og interesser. Når den genskabte kommission — under forudsætning af at en virkelig egnet udgiver kan findes — alligevel går ind for en fortsættelse ud over 1840, er begrundelsen, at bortset fra enkelte begrænsede områder er udvælgelsen af vigtigere aktstykker den eneste udgivelsesform, der er mulig over for de moderne arkivers uhyre stofmængder. Samtidig lægger den vægt på en fortsat udgivelse af de uddrag af den diplomatiske korrespondance fra Haag, som Colenbrander i vidt omfang har medtaget i sine bind.

Den næststørste udgave er Generalstaternes resolutioner 1576 ff, som N. Japikse begyndte at publicere i 1915. Inden sin død nåede han at udgive 11 bind, der dækker perioden til 1601; et tolvte udgivet af H. H. P. Rijperman bringer nu udgaven frem til 1603. Som forhen nævnt danner dette arbejde en modsætning til det forrige derved, at det i hovedsagen udgiver en enkelt sluttet arkivrække. Dog har man inddraget enkelte andre arkivalier, der tjener til belysning af Generalstaternes arbejde og supplerer resolutionernes oplysninger, f. ex. private optegnelser fra enkelte af de deputerede. Desuden har man som nævnt opgivet originalernes kronologiske opstilling til fordel for en saglig inddeling af stoffet inden for de enkelte år. Kommissionen er dog i sin revi-

derede plan kommet til det resultat, at den saglige omgruppering er vanskelig at gennemføre konsekvent og volder benytteren mere ulempe end nytte, hvorfor den snarest muligt bør afløses af den kronologiske orden, der naturligvis er fuldt tilfredsstillende, når udgaven ledsages af udførlige navne- og sagregistre. Kommissionen er klar over denne udgaves centrale betydning og ønsker arbejdet fortsat også ud over den grænse ved 1609, som hidtil har været det foreløbige mål, men fremhæver på den anden side de vanskeligheder, som opgavens meget store omfang medfører. Den er derfor inde på tanken om meget radikale forkortelser af stoffet, måske endog en udgivelse i regestform med blot en kort antydning af indholdet af de enkelte dages beslutninger. Selv om også en sådan udgave vil have sin værdi, må det dog beklages, hvis nedskæringerne skulde blive nødvendige; ikke mindst for udenlandske forskere er nemlig Generalstaternes resolutioner en såre betydningsfuld kilde, idet de afspejler Nederlandenes forhold til omverdenen både politisk og økonomisk. Af alle de i gang værende udgaver er denne derfor nok den, man udefra mest kunde ønske fremmet hurtigt og på fuldt tilfredsstillende vis.

Af de øvrige udgaver behandler en lang række Nederlandenes økonomiske liv på forskellige områder. Professor N. W. Posthumus har i 6 bind (G. S. 8, 14, 18, 22, 39, 49; 1910—22) meddelt kilder om den internationalt betydningsfulde tekstilindustri i Leiden 1333—1795. Forskellige udgaver koncentrerer sig om Nederlandenes vigtigste handelsområder, således Østersø-handelen 1122—1499 (G. S. 35, 36; 1917), Levant-handelen 1590—1765 (G. S. 9, 10, 34, 95; 1910—52), handelen med England, Skotland og Irland 1150—1585 (G. S. 65, 66, 86, 91; 1928—50) og med Frankrig 753—1585 (G. S. 70 m. suppl.; 1930—42). Her må også nævnes udgaven af Pieter van Dams store beskrivelse af det Ostindiske Kompagni, forfattet ved udgangen af det 17. årh., hvoraf hidtil de 3 første bøger er udsendt, omfattende 6 bind (G. S. 63, 68, 74, 76, 83, 87; 1927—43). Endvidere bør omtales J. G. van Dillens udgave af kilder vedrørende Amsterdams erhvervsliv og -organisationer, der med to store bind har dækket tiden 1512-1632 (G. S. 69, 78; 1929—33), men er forblevet uafsluttet, og sammes vigtige udgave af kilder om vekslerbankerne i Amsterdam, Middelburg, Delft og Rotterdam (G. S. 59, 60; 1925).

Blandt bindene i den »lille« serie, der har en mere blandet karakter, kan der være grund til at fremhæve en række oversigter over arkivalier i udlandet af betydning for Nederlandsk historie. Navnlig har arkiverne og bibliotekerne i Rom været grundigt undersøgt, og resultaterne er fremlagt i en række bind (K. S. 2, 6, 9,

10, 12, 14, 17,; 1908—17) Storre interesse fra et Nordisk synspunkt har dog G. W. Kernkamp's *Baltische Archivalia* (K. S. 4; 1909), der giver en oversigt over kildestof af interesse for Nederlandsk historie i København og i Østersø-byerne fra Kiel til Königsberg, for Københavns vedkommende i fortsættelse af samme udgivers *Verlag van een onderzoek in Zweden, Noorwegen en Denemarken naar archivalia belangrijk voor de geschiedenis van Nederland* («Skandinavische Archivalia») (1903). Disse Kernkamp'ske oversigter, der er ledsaget af en del udtog af de vigtigere akter, er trods deres nødvendigvis noget tilfældige og ufuldstændige karakter utvivlsomt et værdifuldt hjælpemiddel for Nederlandske historikere og for den sags skyld også for Nordiske, idet man hyppigt her kan finde ønskede oplysninger om arkivalier og håndskriftsamlinger i de Nordiske og Nordtyske arkiver og biblioteker, således at de på visse områder afbøder savnet af trykte inventarer og kataloger. På lignende måde er H. T. Colenbranders udgave af aktstykker fra fremmede arkiver om de store Nederlandske søkrige 1652—76 (K. S. 18, 19; 1919) af interesse også for Nordiske historikere.

Endnu skal kun nævnes et enkelt område, der åbenbart har voldt kommissionen hovedbrud og delvis ledt dens overvejelser ind på nye baner. Det drejer sig om udgivelsen af indberetninger fra fremmede magters diplomatiske repræsentanter i Haag. På den ene side anerkender kommissionen dette materiales store betydning for landets historie, som også allerede er kommet til udtryk ved dets medtagelse i Colenbranders *Gedenkstukken* og ved et par isolerede udgaver af indberetninger (*Relazioni Veneziane. Venetiaansche Berichten over de Vereenigde Nederlanden van 1600—1795*, G. S. 7; 1909; *The Dispatches of Thomas Plott (1681—82) and Thomas Chudleigh (1682—85)*, *English Envoys at the Hague*, K. S. 22; 1926). På den anden side må den tage hensyn til dets kolossale omfang og vanskelighederne ved at afgøre, hvilke dele af det der bør udgives og hvilke ikke. Over for 1904-oversigtens plan om kun at udgive indberetninger fra tiden for opstanden mod Spanierne hævder den således med rette, at denne periode er vilkårligt valgt, idet det diplomatiske materiale er af lige så stor betydning for flere senere perioder. Særlige vanskeligheder opstår derved, at en væsentlig del af forarbejdet til sådanne udgaver måtte foretages i udlandet. Som en mulig vej ud ad dette dilemma peger kommissionen på anvendelsen af en ny publikationsteknik og åbner herved perspektiver, der ikke bør lades upåagtede. Den antyder nemlig muligheden af, at man i stedet for at begynde kostbare trykte udgaver, der alligevel inden for en overskuelig fremtid

kun vil kunne dække en forsvindende lille del af dette område, bør søge at skabe samlinger af fotokopier af originalmaterialet i udenlandske arkiver. På denne måde vilde man kunne gøre dette over hele Eupora spredte og vanskeligt overskuelige materiale meget lettere tilgængeligt for kvalificerede Nederlandske forskere. Tanken om delvis at opnå de formål, der har ligget til grund for det egentlige udgivelsesarbejde, ved hjælp af fotoreproduktioner er ganske vist ikke ny, men det er interessant at se den Nederlandske kommission i dens indgående overvejelser af det fremtidige arbejde gå ind for den om end tøvende. Også herhjemme er det sikkert overvejelse værd, om man ikke på en række områder, hvor mangel på kvalificeret arbejdskraft eller tilstrækkelige pengemidler stiller sig hindrende i vejen for udgaver i traditionel forstand, med fordel kunde gøre en mere udstrakt brug af moderne fotoreproduktionsmetoder. Nogen direkte erstatning for egentlige udgaver får man måske ikke ad denne vej, men man vil utvivlsomt i mange tilfælde kunne tilvejebringe en værdifuld hjælp for den historiske forskning.

Sune Dalgård.
